

Makale tarihçesi: Alındı: 15 Eylül 2022 Kabul edildi: 13 Ekim 2022

DOI: <https://doi.org/10.33182/gd.v9i3.846>

Türkiye'ye Yönelik Afgan Göçü ve Uygulanan Politikalar

Melike Çallı Kaplan¹

Öz

Uluslararası göç, tarih boyunca devam eden dinamik bir süreçtir. Göçmenler, göç süreci gerçekleşirken ülkelere giriş çıkışta izledikleri yola göre düzenli ve düzensiz göçmenler olarak sınıflandırılmaktadır. Düzensiz göçmenlerin uğrak yeri haline gelen Türkiye'de özellikle Afgan düzensiz göçmen sayısındaki artış dikkat çekmektedir. Afganistan, ekonomik, sosyal, demografik ve politik açıdan istikrarlı bir yapıya sahip değildir. Dolayısıyla ülkede uzun yıllardır ve süreklilik arz eden göç olgusu oluşmaktadır. Afganistan; iç mücadelelerden kaynaklanan savaşlar, terör örgütlerinin yıkımı ve büyük güçlerin işgalleri gibi nedenlerle oluşan çatışma ve karışıklıklardan dolayı tarihin her döneminde göç veren ülke konumundadır. Afganların oluşturduğu göç hareketlerinden etkilenen Türkiye, çeşitli tedbirler almak zorunda kalmıştır. Literatür taraması yapılarak oluşturulan bu çalışmada, Türkiye'nin giderek artan Afgan düzensiz göçmenlere yönelik uyguladığı göç politikaları ve Afgan göçmenlerin yaşadığı sorunlar ile gelecekteki etkileri üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın sonucunda Afgan göçmenlere yönelik düzenlemelerin tekrar gözden geçirilmesi gerektiği, düzensiz göç ile mücadele de Türkiye ile Afganistan arasında geri kabul anlaşmasının imzalanmasının yerinde olacağı ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afgan Göçü; Düzensiz Göç Politikaları; Sağlık; Barınma; Çalışma hakkı

ABSTRACT IN ENGLISH

Afghan Migration to Turkey and Applied Policies

International migration is a dynamic process that has continued throughout history. Immigrants are classified as regular and irregular migrants according to the way they enter and leave the countries while the migration process is taking place. In Turkey, which has become a frequent destination for irregular migrants, the increase in the number of Afghan irregular migrants is noteworthy. Afghanistan does not have a stable economic, social, demographic and political structure. Therefore, there has been a long-term and continuous migration phenomenon in the country. Afghanistan; It has been a country of emigration in every period of history due to conflicts and confusions caused by reasons such as wars arising from internal struggles, destruction of terrorist organizations and occupation of great powers. Affected by the migration movements created by Afghans, Turkey had to take various measures. In this study, which was created by reviewing the literature, Turkey's immigration policies towards increasing Afghan irregular immigrants, the problems experienced by Afghan immigrants and their future effects are emphasized. As a result of the study, it is revealed that the regulations for Afghan immigrants should be reviewed and it would be appropriate to sign a readmission agreement between Turkey and Afghanistan in the fight against irregular migration.

Keywords: Afghan migration; Irregular Migration Policies, Health, Housing; Right to Work

¹ Dr, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, melikecalli07@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1474-433X

Bu çalışma "TNKU FEAS International Symposium on Migration and Asylum in Turkey TNKÜ İİBF Türkiye'de Göç ve İltica Uluslararası Sempozyumu June 20-21, 2022 20-21 Haziran 2022 "sempozyumunda sunulan özet tebliğin genişletilmiş halidir.

Giriş

Düzensizin göçün farklı kaynaklarda tanımlarını görmek mümkündür. Örneğin, Uluslararası Göç Örgütü Göç Terimleri Sözlüğü'ne (2009) göre kavram “Gönderen, transit ve kabul eden ülkelerin düzenleyici normlarının dışında gerçekleşen hareketliliklerdir. Hedef ülkeler açısından, göç düzenlemeleri uyarınca gerekli olan izin veya belgelere sahip olmadan bir ülkeye giriş yapmak veya bir ülkede kalmak veya çalışmak anlamına gelmektedir” şeklinde tanımlanmaktadır. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) madde 3'e göre düzensiz göç ise “yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye'ye girişi, Türkiye'de kalışı, Türkiye'den çıkışı ve Türkiye'de izinsiz çalışmasıdır.” Tanımlardan da anlaşılacağı üzere düzensiz göç, sadece yasadışı yollarla bir ülkeye giriş yapmak değildir. Aynı zamanda varış ülkesinde izin belgesi olmadan çalışması ve kalınmasıdır.

Afganistan'da 2020 yılında 19,1 milyon kişi aç kalmış olup nüfusun neredeyse yarısı yoksulluk içinde yaşamıştır. Ülkede beş yaş altı her üç çocuktan biri gelişim geriliği saptanmakta ve her on kadından altısı yaşamları boyunca fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalmaktadır. Siyasi, ekonomik, sosyal ve çevresel faktörlerden dolayı Afganistan'da ülke içinde ve ülke dışına yönelik göçler oluşmaktadır. Uluslararası birliklerin geri çekilmesi, Taliban'ın geri dönüşü ve kalkınma yardımlarındaki düşüş ülkedeki durumu daha da kötüleştirmektedir. Birçok Afgan, Afganistan'daki göçün çoğunluğunu oluşturan iç göçle evlerini terk etmeye zorlanmaktadır. Yurtdışına göçlerin çoğu ise komşu Pakistan ve İran'a yönelik olmaktadır (Albrecht vd. 2021: 47). Ülkeden kaçanlardan çoğunluğu düzensiz göçmen olarak belirtilen ülkeler üzerinden Türkiye'ye de göç etmektedirler.

Birleşmiş Milletler raporlarında dünya çapında yaşayan 6 milyondan fazla Afgan göçmenlerin olduğu belirtilmekte ve bu rakam ise Afgan göçündeki ciddi artışın göstergesidir. Afganistan'da uzun yıllar süren şiddet, siyasi istikrarsızlık, ekonomik bunalımlar, iklim değişikliği sonucu oluşan kuraklık ve kıtlığın sonucu göç hareketleri oluşmaktadır ve hatta Afganistan dünyada en çok göç veren ülke olarak konumlandırılmaktadır. Pakistan, İran ve Türkiye Afgan mültecilerine en çok ev sahipliği yapan ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle sıcak bir gelişme olan ABD ve NATO birliklerinin 22 Temmuz 2021'de Afganistan'dan çekilme kararı sonrasında Kabil hükümetinin kısa süre içinde Taliban tarafından devralınmasıyla Taliban yönetimi altındaki Afganlarda geleceklere konusunda korkular oluşmuştur. Taliban'ın iktidara gelmesi aynı zamanda dış yardımlara bağımlı olan Afganistan'a yapılan yardımlarının kesilmesine neden olmuştur ve sonucunda ise ülkede ekonomik krizin boyutu artmıştır. Bu durumun ülkeye yansması ise var olan yoksulluğun daha da artması olmuştur ve Afganistan'da iç ve dış göçün hızlanmasına neden olmuştur (Dashti, 2021:381). Dünya çapında artan Afgan göçüne rağmen, ülkelerin mültecileri kabul etmeye yönelik genel istekleri artışa oranla nispeten daha düşüktür. Örneğin, Almanya, şu anda yeniden yerleştirme programı kapsamında özellikle korunmaya ihtiyacı olan 2.600 Afgan'ı almayı taahhüt etmiştir. Kabul edilen Afgan uyruklular, sığınma başvurusunda bulunmak zorunda kalmayacak, hemen oturma izni alacaklardır (BBC, 2021). Ancak Avusturya, Polonya ve İsviçre dahil olmak benzer üzere diğer Avrupa ülkeleri, Afganları almayı reddetmiştir ve bunun yerine dış sınırlarında güvenlik önlemlerini arttırmışlardır (BBC, 2021). Afgan mültecilerin Avrupa yolundaki transit ülkesi ve dünya çapında en fazla mülteciyi kabul eden ülke olan Türkiye, ilave Afgan mültecileri kabul etme konusunda istekli olmamıştır. Mültecilerin uzun vadede ülkeye girişini genel olarak daha zor hale getirmek için Türkiye, Türkiye-İran sınırına bir sınır duvarı inşa etmeye başlamıştır (BBC, 2021). Almanya'nın

şınmacılara yönelik yaklaşımı daha ılımlı ve yapıcı olurken başta Avusturya, Polonya ve İsviçre dahil birçok Avrupa ülkesinde daha sınırlayıcı ve katı bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. Türkiye'nin ise Afgan Uyruklu Göçmenlere karşı Suriyeli göçmenlerine sergilediği misafirperver tutumunun tam tersini tutumu sergilediği görülmektedir.

Bu çalışmada, öncelikle Afganistan'ın genel yapısı ve ülkenin hangi özelliklerinin göçü tetiklediği üzerinde durulmaktadır. Sonrasında Afganistan'dan Türkiye'ye artan göçler ve Türkiye'nin bu göç karşısından izlediği politikalara yer verilmektedir. Ayrıca Türkiye'de Afganların statüleri ve yaşadıkları sorun alanları üzerine değinilmektedir.

Afganistan Yapısı ve Göç Sebepleri

Üç bin yıllık tarihi geçmişi olan Afganistan, İpek yolu üzerinde yer almaktadır. Afganistan, eski Türkistan ve Horasan'ın merkezini oluşturması açısından da jeopolitik ve jeostratejik konuma sahiptir. Dolayısıyla ülke tarihin belli dönemlerinde hegemon güçlerin mücadele ve çekişmelerine sahne olmuştur. Büyük İskender İmparatorluğu, Moğol İmparatorluğu, İngiltere, SSCB işgallerine maruz kalması ve son olarak da ABD müdahalesiyle yüzleşmek zorunda kalması tarihin her safhasında büyük güçler tarafından istila edilen topraklar olduğunun göstergesidir (Obayd ve Karataş, 2021:86).

Afganlar 40 yıldan fazla süren çatışmalar, doğal afetler, kronik yoksulluk, gıda güvensizliği, COVID-19 salgını ve en son hükümetteki değişimden olumsuz etkilenmiştir. Taliban'ın Ağustos 2021'de Kabil'i ele geçirmesine yol açan olaylar, Afganistan'daki istikrarsızlığı ve şiddeti arttırmıştır. Sonucunda ise daha fazla insanın acı çekmesine ve yerinden edilmesine neden olmuştur. Bugün yukarıda belirtildiği üzere 6 milyondan fazla Afgan, çatışma, şiddet ve yoksulluk nedeniyle evlerinden veya ülkelerinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Kaçan Afganların çoğunluğu ülke içinde yerinden edilmiş durumdadır. 2021 yılında, artan istikrarsızlık ve şiddet nedeniyle 777.400 yeni ülke içi yerinden edilme yaşanmıştır ve 2021'in sonuna gelindiğinde 3,5 milyon Afgan ülke içinde yerinden edilmiştir (UNHCR,2022). Her ne kadar Afganların çoğunluğu ülke içinde yerinden edilmiş olsa da en az 2,7 milyon kişi sınırların ötesine geçmeye zorlanmaktadır ve 98 farklı ülkede mülteci olarak yaşamaktadırlar. Afganistan Çok Yıllı Koruma ve Çözümler Stratejisi (2019-2021), bölgesel Dörtlü Yönlendirme Komitesinin üçüncü toplantısında, yaklaşık 5,7 milyon Afgan mültecinin ülkesine geri gönderilecek olması dünyanın en büyük geri dönüş operasyonu olarak belirtilmektedir. Afgan mültecilerin gönüllü geri dönüş konusundaki isteksizliğini açıkça gösterilmektedir. Barınma, iş olanakları, eğitim ve sağlık tesislerinin olmaması, Hükümet yanlısı ve Hükümet Karşıtı güçler arasındaki silahlı çatışmalar nedeniyle kırılğan güvenlik durumu, çatışmalar ve kuraklık hayatlarını etkilemesinden dolayı yeni ve uzun süreli ülke içinde yerinden edilmelerin devam etmesi beklenmektedir. Geri dönüş veya yeniden yerleşim olsa bile, herhangi bir mülk elde etme konusunda geri dönenler ve yerel halk arasında çeşitli gerilimler yaşanmaktadır (Auntu ve Prome, 2020:2).

Yerinden edilmiş Afganların her ne kadar geri dönüşü sağlanmaya çalışılsa da Afgan mülteciler, halen daha Suriyeli mülteciler ve yerinden edilmiş Venezüellalılardan sonra dünyadaki en büyük üçüncü yerinden edilmiş nüfusu oluşturmaktadır. Afganistan'dan gelen mültecilerin büyük çoğunluğu, sırasıyla 1,3 milyondan fazla ve 780.000 kayıtlı Afgan mülteciye ev sahipliği yapmaya devam eden Pakistan ve İran'da yaşamaktadır (UNHCR,2022). Son olarak ise Afgan göçü Türkiye'ye doğru artış göstermektedir. Afganistan'daki göç kararları için itici faktörler çok çeşitlidir. Politik faktörlerden ekonomik ve sosyal faktörlere ve çevresel faktörlere kadar

çeşitlilik göstermektedir. Siyasi faktörler arasında terörizm, savaş, insan hakları ihlalleri ve zulüm, şiddet ve suç, yolsuzluk ve kötü yönetim gibi nedenler yer almaktadır. Ekonomik faktörler, yoksulluk ve açlıktan kötü işgücü piyasası koşullarına kadar uzanmaktadır. Demografik ve sosyal faktörler, ülkedeki genç yaş yapısından ve eğitim, sağlık, sosyal ve ulaşım sektörlerindeki zayıf altyapıdan kaynaklanmaktadır. Afganistan özellikle iklim değişikliği ve doğal afetlerden etkilenmekte ve bu nedenle ülkede iklim mültecileri de ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, daha önce de belirtildiği gibi uluslararası birliklerin geri çekilmesi, Taliban'ın geri dönüşü ve ülkedeki kalkınma yardımlarının azalması nedeniyle artık ortaya çıkan göç hareketlerini şiddetlendiren faktörlerdir (Albrecht vd. 2021: 47). Taliban yönetiminin kendi ideolojik yapısından dolayı insan haklarını önemsememesi, kadınlara yönelik dışlayıcı tavırları ve kız çocuklarının eğitimlerine getirilen kısıtlamalar, Taliban yönetimi ile siyasi güçlerin çatışması sonucu dış yardımların kesilmesi ve tüm bunların sonucunda ise şiddetle, baskı ile, açlıkla, yoksulluk karşı karşıya kalan Afgan halkını diğer illere göç etmeleri zorunlu hale gelecektir. Özellikle siyasi krizin neden olduğu ekonomik yoksunluğun artması ve çalışma imkanlarının giderek azalması dış göçe teşvik edecektir (Dashti, 2021:390).

Aşağıda tablo 1'de yukarıda genel çerçevesi çizilen Afgan göçüne neden olan itici faktörler özetlenmektedir.

Tablo 1. Afganistan'dan Kaçış ve Göç Hareketlerinin Arkasındaki İtici Faktörler

Siyasi faktörler	Ekonomik faktörler	Demografik ve sosyal faktörler	Çevresel faktörler
Terörizm ve savaş Zulüm ve insan hakları ihlalleri Şiddet ve Kayıt dışı suç ve güvencesizlik Yolsuzluk ve kötü yönetim	Yoksulluk ve açlık İşsizlik İstihdam biçimleri	Genç yaş yapısı Eğitim ve Sağlığa Yetersiz Erişim Zayıf Sosyal Koruma Düşük altyapı	İklim değişikliği Doğal Afetler
<p style="text-align: center;">Taliban'ın dönüş</p> <p style="text-align: center;">Uluslararası birliklerin geri çekilmesi ve kalkınma yardımında azalma</p> <p style="text-align: right;">Pekiştirici Faktörler</p>			

Kaynak: Ifo Institute aktaran Albrecht vd.2021.

Tablo 2. Afganistan'dan Kaçış ve Göç Hareketlerinin Arkasındaki Çekici Faktörler

Siyasi faktörler	Ekonomik faktörler	Demografik ve sosyal faktörler
iltica yasası	Ev sahibi ülkedeki işgücü piyasası koşulları	Sosyal ağlar
Siyasi çıkarlar	Eğitim	Medya, kültür ve dil

Kaynak: Ifo Institute aktaran Albrecht vd.2021.

Tablo 2’de ise Afganistan’dan Kaçış ve Göç Hareketlerinin Arkasındaki Çekici Faktörler Ele alınmaktadır. Tablo 2’ye göre siyasi faktörlerde ev sahibi ülkenin iltica yasasının kolay ve ılımlı yapısı ve göçmenlere yönelik siyasi beklentisi o ülkeye Afgan Göçü’nü çekmede etkilidir. Ev sahibi ülkeye diğer çekici faktör ise ekonomik faktör olup eğer işgücü piyasasına ve eğitime erişim kolay ve istihdam edilebilirlik yüksek ise o ülkeye göçü çekmektedir. Diğer bir faktör olan demografik ve sosyal faktörler kapsamında ise sosyal ağlar, gidilen ülkenin Afganistan kültürüne yakın olması ve dil engelinin az olması yer almaktadır.

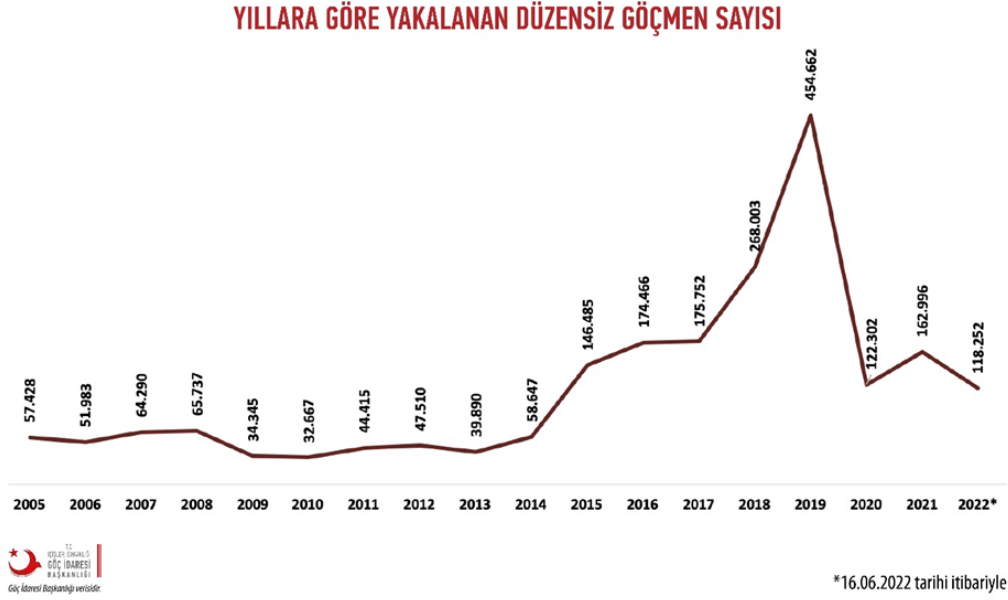
Türkiye’ye Yönelik Düzensiz Göçler ve Afgan Düzensiz Göçü

Türkiye Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasındaki konumundan ötürü doğu ve batı arasındaki köprü işlevi görmektedir. Dolayısıyla düzensiz göçmenler için diğer ülkelere geçişteki transit ülkenin başında gelmektedir. Türkiye’de yetkililer tarafından yakalanan düzensiz göçmenler üç grupta sınıflandırılmaktadır. İlk grup düzensiz göçmenleri öncelikle Avrupa olmak üzere batıdaki herhangi bir ülkeye göç etmek için Türkiye’yi transit bir ülke olarak kullananlar, ikinci gruptaki düzensiz göçmenler ise geçerli belgeleri olmadan Türkiye’de yaşayamaya ve çalışmaya gelenler ve son olarak ise mültecilik talepleri reddedilmesi ve ülkeden ayrılması beklenen fakat ayrılmayan sığınmacılardır (İçduygu ve Aksel, 2012:21).

Canpolat (2015:41) da Türkiye’deki düzensiz göçmenleri benzer şekilde üç gruba ayırarak incelemektedir. Düzensiz göç kategorisinde ilk sırayı çalışmak ve iltica başvurusu için AB’ye geçiş yapmak için Türkiye’ye transit ülke olarak kullanmak amacıyla yasadışı yollarla gelenler oluşturmaktadır. Belirtilen göçmenler Türkiye’de özellikle ya Ege Denizi üzerinden Yunanistan’a ya da karayolu kullanarak Bulgaristan sınırına geçiş yapmaya çalışmaktadırlar. İkinci sıradaki düzensiz göçmen grubunu Türkiye’ye yasal yollardan gelmesine rağmen sonrasında yasadışı duruma düşenlerle ve yakalananlar oluşturmaktadır. Özellikle Ermenistan, Azerbaycan, Balkan ülkeleri, Gürcistan, İran, Moldova, Fas, Ukrayna, Rusya, Tunus ve Orta Asya ülkelerinin vatandaşları vizesiz girmekte ya da kolaylıkla sınır kapılarında ve havaalanlarında vizeler elde etmektedirler. Belirtilen göçmenler, Türkiye’de küçük çaplı ticaret, ev hizmetlerinde çalışma, inşaat ve turizm sektörlerinde çalışmak amacıyla ülkeye giriş yapmaktadırlar. Üçüncü grup düzensiz göçmenleri ise, Türkiye sınırları içinde sığınma talebinde bulunanlar oluşturmaktadır. Bu göçmenler, Türkiye’de bulunmakta ve üçüncü ülkelerden iltica ve sığınma talep etmektedirler. Göçmenlerin önemli bir bölümü de başta Ortadoğu bölgelerinden ve ağırlıklı olarak İran, Irak, Pakistan gibi ülkelerden gelmektedirler. Göç İdaresi İstatistiklerinde açıkça ortaya konulduğu üzere Türkiye’deki düzensiz göçmenlerin en büyük bölümünü ise Afganlar oluşturmaktadır.

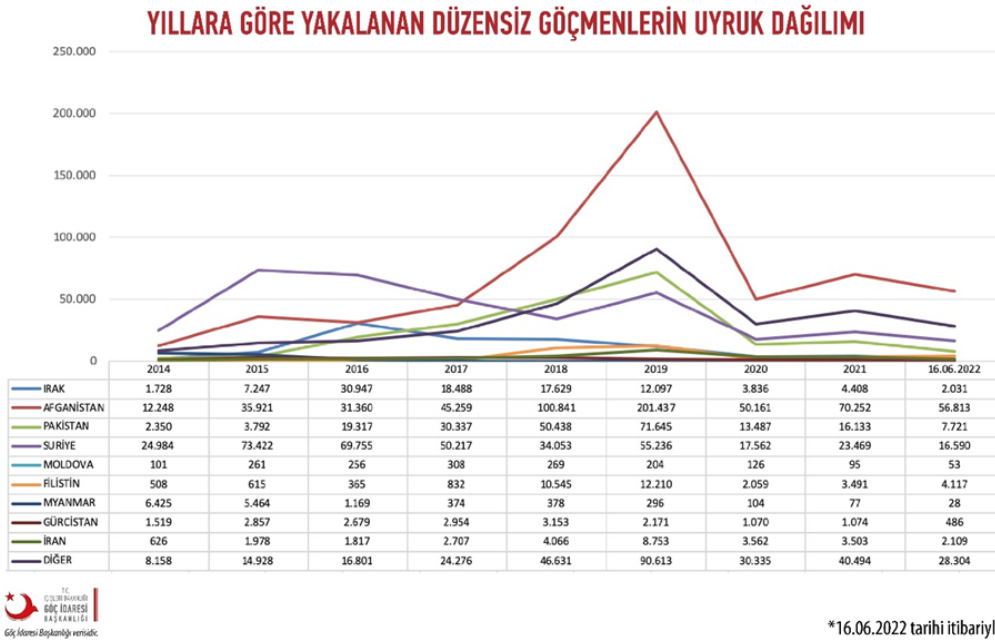
Şekil 1’e göre Türkiye’deki düzensiz göçün en yüksek olduğu yıl 2019 yılı olup toplamda 444 bin 662 kişidir. Şekil 2’de yıllara göre düzensiz göçmenlerin uyruk dağılımlarına bakıldığında özellikle 2019 yılında 201.439 Afgan göçmenlerin sayısının yüksekliği dikkat çekmektedir. Hatta Şekil 1’deki 2019 yılındaki toplamdaki düzensiz göçmenlerin neredeyse yarısını Afgan göçmenlerin oluşturduğunu söylemek mümkündür. Şekil 3’e göre 2022 yılına göre uyruklarına göre göç dağılımına bakıldığında ilk sırada Afganistan yer almaktadır.

Şekil 1. Türkiye'de Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı

Kaynak: Göç İdaresi, 2022a. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> 19.09.2022.

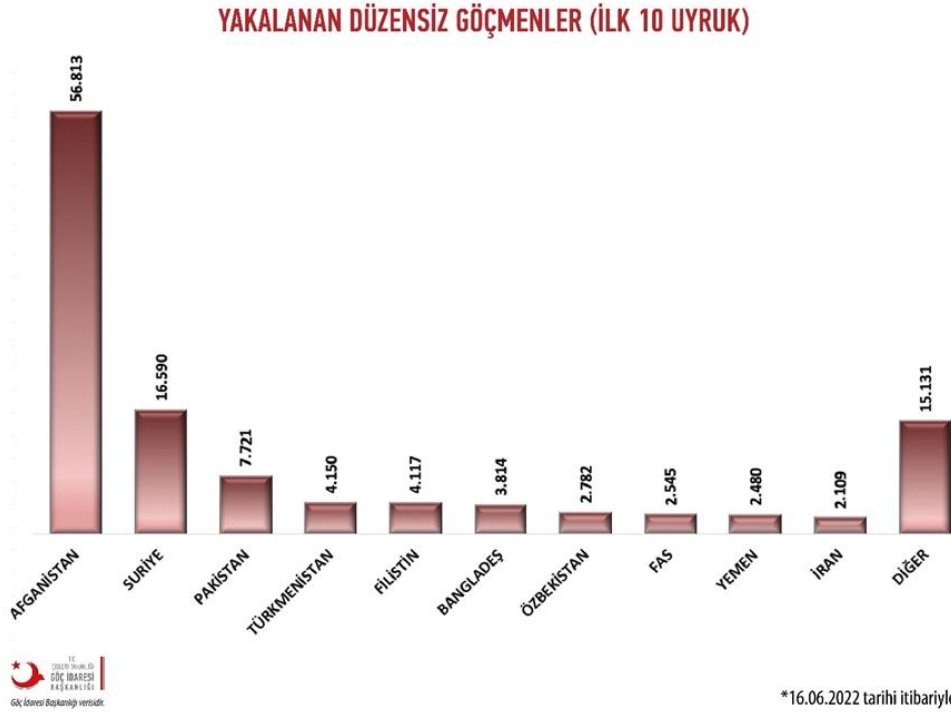
Şekil 2. Türkiye'de Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmenlerin Uyruk Dağılımı

Kaynak: Göç İdaresi, 2022a. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>, 19.09.2022.

Şekil 3. Türkiye’de 2022 yılı itibariyle Yakalanan Düzensiz Göçmenlerde İlk 10 Uyruk

Kaynak: Göç İdaresi, 2022a <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>, 19.09.2022.

Afganların gerek düzenli gerekse düzensiz göç yoluyla Türkiye’yi seçmelerinin çeşitli nedenleri vardır. Afganların Türkiye’ye göçlerinin nedenleri kısaca üç başlık altında toplanabilmektedir: “1. Çalışma, eğitim ya da diğer bir nedenle düzenli göç kapsamında Türkiye’ye göç eden Afganlar; 2. Türkiye’ye göç eden ve halen uluslararası koruma başvuru ve statü sahibi konumunda olan Afganlar 3. İlk iki grubun dışında kalan düzensiz göç yoluyla Türkiye’ye göç eden ve geri gönderme merkezlerinde bulunan Afganistan uyruklulardır (Eryurt ve Koç, 2017:20). Buz vd. (2020)’a göre Türkiye’nin göçte çekici bir rota olmasındaki nedenler arasında ise aile birliğinin yeniden sağlanması, iltica başvurularının daha kolay ve daha hızlı olması, ekonomik fırsatlar, güvenli ortam, daha iyi yaşam koşulları, insan haklarına saygılı ortamda yaşama imkânı, eğitime erişebilme, iyi bir sosyal refah sistemine dahil olma, sağlık hizmetlerine erişim hakkı gibi nedenleri sıralamaktadır. Afgan göçmenler Afganistan’dan Türkiye’ye göç ederken göç rotalarını ilk olarak Pakistan ve İran üzerine çevirmektedir. Daha sonra ise çoğunlukla göçmen kaçakçıları aracılığıyla vasıta veya yaya olarak Türkiye’nin doğu illerine, oradan da tercihen batı illerine doğru göç etmektedirler (Buz vd., 2020). Nitekim Özgün (2021:51) yaptığı çalışmada “Afganistan’dan Türkiye’ye göç edenlerin %91’inin İran üzerinden geldikleri ortaya konulmaktadır. Afganistan’dan ülkemize direkt gelenlerin oranı son derece düşük olup (%9), yaklaşık tüm göç edenlerin onda birini teşkil etmektedir. Sonuç olarak, Afgan göçmenlerinden her on kişiden dokuzunun İran üzerinden ülkemize geldikleri sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda Afgan göçmenlerin %51’inin Türkiye’ye çekirdek ailesiyle birlikte geldiklerini göstermektedir. Bu oran, Türkiye’ye göç edenlerin yaklaşık yarısını

oluşturmaktadır. Bununla birlikte, göç edenlerin %35'i Türkiye'ye yalnız gelirken, %11'i akrabalarıyla birlikte gelmişlerdir”.

İran üzerinden Türkiye'ye giren düzensiz Afgan göçmenlerin İran'da kalış süreleri para biriktirebilme ve mevsim koşullarına göre değişim göstermektedir. Özellikle bazı Afganlılar burada inşaat sektöründen çalışarak göç edebilme imkanına sağlayacak paraları biriktirdikten sonra Türkiye'ye geçmektedirler. İran'da inşaat sektöründe çalışan Afgan göçmenler sadece para biriktirmemekte aynı zamanda çalışmaları sayesinde niteliklerini arttırabilmektedir. İran'daki çalışma hayatının Türkiye'ye göç ettikten sonra yansması ise emek piyasasında daha kolay iş bulabilmektedirler. (Güler, 2020:1475). Fakat son dönemde İran'a göç eden Afganların sayısı arttıkça İran toplumunda Afganlara yönelik ötekileştirmenin artmıştır. Afganlar istenilmeyen misafirler olmakta ve sonucunda zaman geçtikçe geri gönderilmelerine yönelik çabaların da arttırıldığı görülmektedir. Bu durumun Türkiye'ye yansması ise Afganların bir kısmının İran'ı ilk güzergâh olarak tercih etmek yerine doğrudan Türkiye'ye göç etmeleri şeklinde olmuştur (Geyik Yıldırım, 2018: 151). Ayrıca İran tarafından Türkiye'ye Afgan göçü üstü kapalı şekilde desteklenmektedir. Bunun sonucunda Türkiye'ye Afgan düzensiz göçü artmıştır. İran'ın Afgan göçünü desteklemesinin sebebi ise son yıllarda ABD İran'a ekonomik ambargo uygulamakta ve sonucu ise İran ekonomisinde önemli derecede daralmaya neden olmaktadır. Uluslararası ekonomik yaptırımlar, İran para birimi ABD doları karşısında hızla değer kaybetmesine neden olmuştur ve bu durumun yansması ise ülkede temel gıda fiyatları hızlı bir şekilde yükselmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bunlara ilaveten işsizlik rakamları ile enflasyon da hızla artmış ve devlet, sübvans ettiği temel ihtiyaçlardaki desteği kaldırılmaya yönelmiştir. İran'daki işsizlik oranının da son beş yılda sürekli olarak artması ucuz işgücü olan Afganlılara karşı İranlı yetkililerin de olumsuz tavır sergilemelerine neden olmuştur (Cankara ve Çerez,2020:457). Son olarak Afgan Düzensiz göçünün artma sebebi özellikle Taliban Hükümetinin başa geçmesi ile oluşan yeni gelişmelerdir. Ankara yönetimini en çok endişelendiren konulardan biri Türkiye'ye yönelik oluşacak Afgan göç dalgası olup Türkiye, olası Afgan göçünü önlemek adına Türkiye-İran sınırında askeri önlemleri arttırmıştır. Hatta hükümet Afganistan'daki istikrarın sağlanmak için taraflarla görüşmelerin başladığını açıklamıştır (Dashti, 2021:394).

Türkiye'nin Düzensiz Göçle İle Mücadelesi

Türkiye Cumhuriyeti'nin mülteciler ve sığınmacılar ile ilgili önemli hukuki düzenlemeleri “2510 sayılı İskân Kanunu (1934) 1764 sayılı Türk Pasaport Kanunu (1950); 6169 sayılı İltica Yönetmeliği (1994); 5543 sayılı İskân Kanunu (2006); 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013); ve Geri Kabul Anlaşması (2013)”dır. Belirtilen düzenlemeler ise Cumhuriyet dönemi göç politikalarıdır.

Türkiye'nin Cumhuriyet Dönemi göç politikalarını üç durumdan etkilendiğini söylemek mümkündür. İlk olarak Türkiye'de bir ulus-devlet inşasında önemli bir etken oluşturan milli kimlik ve aidiyetin oluşmasına yönelik politikalarıdır. Belirtilen anlayışla oluşturulan göçle alakalı Türk mevzuatındaki önemli yansması 1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanunu'nda görmek mümkündür. İskân Kanunu uyarınca Türkiye'ye göç etme hakkı sadece “Türk soyundan meskün veya göçebe” kişilere verilmektedir. Benzer şekilde düzenlemeye 1932 tarihli ve 2007 sayılı Kanun'da da yer verilmektedir. Kanun uyarınca “Türkiye'deki Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun”u bazı mesleklerin sadece Türk vatandaşları tarafından yapılması hükmü yer almaktadır. Göç politikalarının şekillenmesinde etki eden ikinci durum ise, Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde NATO'ya

girmiş ve sonucunda ise bir cephe ülkesi haline gelmiştir. Soğuk Savaş Dönemi'nde Türkiye'nin göç politikası güvenlik temelli oluşturulmaktadır. Bu sağlamak için ise sınır kapılarının önemli bölümü resmen veya fiilen kapatılmıştır. Güvenlik ise tamamen kurumlarının inisiyatifine bırakılmıştır. Türkiye'nin göç politikalarını derinlemesine etkileyen üçüncü durum ise Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyelik sürecinde olmuştur ve Türkiye'nin bu dönemdeki göç politikaları özellikle üyelik müzakerelerinin başlamasından ötürü AB göç politikalarının etkisi altında kalmıştır. Avrupa Birliği düzensiz göç ile ilgili politikasında izlediği yol ise Türkiye'den gelen düzensiz göçün olabildiğince engellenmesi, engellenemeyenlerin ise Türkiye'ye geri gönderilmesi şeklinde olmuştur. AB açısından bu politikanın yürütülebilmesi için Geri Kabul Anlaşması'nın uygulanabilirliği çok büyük önem teşkil etmektedir (Canpolat, 2015:38-39).

Türkiye'nin mülteci politikasında önemli adımlarından biri 1994 İltica Yönetmeliğidir. Yönetmelikte Avrupalı olmayan sığınmacıların Türkiye'deki iltica başvurularının değerlendirilmesindeki yasal yükümlülükler yer verilmektedir. Belirlenen usul ve esaslarından dolayı mevzuattaki boşluğu gidermesi açısından önemlidir. Ancak belirtilen yönetmelik Türkiye'ye yönelik yoğun göç hareketliliklerini yönetmede yeterli olmadığı için 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) 2013 yılında yürürlüğe girmiştir. Son olarak ise önemli bir gelişme olan 16 Aralık 2013 tarihinde imzalanan ve 20 Mart 2016 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Birliği – Türkiye arasındaki Geri Kabul Anlaşması'nın kabul edilmesidir (Çakran ve Eren, 2021:21).

Türkiye'nin göç politikaları kapsamında düzensiz göçle mücadele de ise 2015- 2018 yıllarını kapsayan “Düzensiz Göçle Mücadele Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı” ile stratejik hedefler belirlenmiştir. Belirtilen dönemin sona ermesiyle 2021-2025 yıllarını kapsayan “Düzensiz Göçle Mücadele Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı” hazırlanarak yürürlüğe girmiştir. Düzensiz göçle mücadele hedefleri ise aşağıdaki şekilde belirtilmektedir:

“Düzensiz Göçü Kaynağında Önlemeye Yönelik Ulusal ve Uluslararası Mekanizmalar ve İş Birliklerinin Güçlendirilmesi, Sınır Güvenliğinin Arttırılması ve Düzensiz Göçle Mücadele Alanında Tedbirler Geliştirilmesi, Yabancı İş Gücü Göçünün Etkin ve Kapsamlı Politikalarla Yönetilmesi, Düzensiz Göçmenlere İlişkin Ülke İçerisindeki İşlemlerin İnsan Hakları Odaklı Yürütülmesi, Hassas Durumdaki Düzensiz Göçmenlerin Korunmasına Yönelik Çalışmaların Arttırılması ve Düzensiz Göçle Mücadelede Kanıta Dayalı Politikalar Üretilmesi, Düzensiz Göçmenlerin İnsan Hakları Standartları Çerçevesinde Geri Gönderilmesi Sisteminin Güçlendirilmesi ve Yeniden Uyumlarının Sağlanması stratejik öncelikleri belirlenmiş olup düzensiz göçle mücadele alanında görev alan tüm kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının katkıları doğrultusunda bu stratejik önceliklerin hayata geçirilmesidir”(Göç İdaresi, 2022b).

Düzensiz göçmenlerin insan ticareti mağduru olması muhtemeldir. Bu duruma engel olabilmek için düzensiz göçle mücadele çalışmalarını güçlendirmek gerekmektedir. Türkiye “İnsan Ticareti ile Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik” ile insan ticareti ile ilgili düzenlemelere yer vermektedir. Yönetmelikte, insan ticareti mağdurları ile mülakat gerçekleştirilmektedir. Mülakatı ise, İl Göç İdaresi Müdürlüğünde görevli uzman personel yapmaktadır. Mülakat sonucunda eğer ilgili yabancıya mağdur olduğuna karar verilirse ilk olarak mağdur yabancıya barınma, güvenlik, sağlık, psikolojik, sosyal ve hukuki desteği de kapsayan ihtiyaçları doğrultusunda mağdur destek programı uygulanmaktadır.

Mağdur destek programından yararlanmak istemediğini bildiren yabancılar ise, gönüllü ve güvenli geri dönüş programları aracılığıyla menşei ülkesine ya da gitmek istediği üçüncü bir ülkeye güvenli çıkışları sağlanmaktadır (Alakuş ve Uzan, 2020:105).

Düzensiz göçle mücadelede özellikle devletlerin sınırlarını güvenceye almak adına yaptıkları düzenlemeler de vardır. Türkiye de YUKK'nın 54. Maddesindeki “Sınır dışı etme kararı alınacaklar” başlığında hangi yabancılar hakkında sınır dışı kararı alınacağı hükümleri düzenlenmiştir. Buna göre “Türkiye’ye yasal giriş veya Türkiye’den yasal çıkış hükümlerini ihlal edenler”, “Çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilenler” ve “Türkiye’ye giriş, vize ve ikamet izinleri için yapılan işlemlerde gerçek dışı bilgi ve sahte belge kullananlar” gibi düzensiz göçmen kapsamına girecek yabancılar hakkında sınır dışı kararı alınacaktır (Alakuş ve Uzan, 2020:110).

Hükümetler, göçmenleri caydırmak veya sınırlar üzerindeki kontrolü ulusal takipçilere bildirebilmek amacıyla bir araç olarak göçmenlerin gözaltına alınmasını uygulayabilmektedir. Gözaltına alınmasının göçmenler için caydırıcı veya yerel kontrol kitlelerine yönelik bir kontrol sağlama rolü, Türkiye’de göçmenlerin gözaltına alınması için önemli bir gerekçe olarak görünmemektedir. Türkiye sınırlarında düzensiz göçmenlerin yakalanması ve sınır dışı edilmesine ilişkin basında ve hükümet raporlarında, bu eylemlerin gerçekleştirilmesinde göçmenlik ve gözaltı merkezinin rolü yeterince vurgulanmamaktadır. Göçmenlerin gözaltına alınmasının yasal amacı, uluslararası koruma için başvuranların kimliğini tespit etmek ve sınır dışı edilmesini sağlamaktır. Gözaltı, sınır dışı için gerekli bir adım olsa da yakalama ve sınır dışı edilme sayıları arasındaki fark, tutukluların her zaman sınır dışı edilmediğini göstermektedir. Araştırmalar, bazı tutukluların sınır dışı edilme emriyle serbest bırakıldığını ve sınır dışı edilenlerin Türkiye’ye geri dönebileceğini göstermektedir (Kaytaç 2016). Ayrıca, son zamanlarda gözaltı merkezi ciddi ölçüde büyümüş ve sınır dışı edilenlerin sayısı artmış olsa da her yıl yakalanan düzensiz göçmen nüfusuna kıyasla gözaltı kapasitesi yine de düşük görünecektir (Kaytaç, 2020:11).

Türkiye’nin düzensiz göç ile mücadelesinde geri kabul anlaşmaları, gönüllü geri dönüş uygulaması dışında sınır güvenliği, uluslararası iş birliği, uydu kent sistemi ön plana çıkmaktadır.

Geri Kabul Anlaşmaları

“Geri Kabul Anlaşmaları”, düzensiz göçle mücadelede uluslararası iş birliğinde etkili yöntemlerin başında gelmektedir. Geri kabul anlaşmaları ise, “bir ülkede düzensiz olarak bulunan kişilerin anlaşma yapılmış kaynak ülkeye veya en son transit geçiş yaptıkları ülkeye yapılan anlaşmada belirlenen şartlar ve kurallar çerçevesinde güvenli bir şekilde geri gönderilmesini sağlayan anlaşmalar” şeklinde ifade edilmektedir. Türkiye’nin Geri Kabul Anlaşması imzaladığı ülkeler Suriye, Yunanistan, Kırgızistan, Romanya, Ukrayna, Pakistan, Rusya, Nijerya, Bosna-Hersek, Yemen, Moldova, Belarus, Karadağ, Kosova, Norveç ve Avrupa Birliği’dir (Göç İdaresi,2022b; Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Avrupa Birliği ile yapılan Geri Kabul Anlaşması’nda Avrupa’da meydana gelecek mülteci krizini önlenmesi hedeflenmektedir. Anlaşma uyarınca, 20 Mart 2016 tarihi itibarıyla Türkiye’den Ege’deki Yunan Adalarına geçiş yapan tüm düzensiz göçmenleri Türkiye geri alınacaktır. Karşılığında ise Türkiye tarafından geri alınan her Suriyeli vatandaş için, Türkiye’deki geçici koruma kapsamındaki bir Suriyeli vatandaş Avrupa Birliği’ne üye ülkelere yerleştirilecektir. Anlaşma ’da ayrıca Türkiye’de bulunan Suriyeliler desteklemek amacıyla

Avrupa Birliği'nce Türkiye'ye 3 milyar avroluk yardım yapılacağı düzenlenmektedir (Çakran ve Eren, 2021:21). Bu çerçevede ise Türkiye tarafından 4 Nisan 2016 tarihinde Yunanistan'dan ilk göçmen kafilesi kabul edilmiştir. İlk kfile arasında çoğu Pakistan, Afganistan ve Bangladeş uyruklu göçmenler çoğunlukta olup toplamda 202 kişiden oluşmaktadır. Ancak Suriyeli göçmenler bu kfilede yer almamıştır. Aynı gün içerisinde de anlaşmalar doğrultusunda Türkiye'den Almanya'ya 32 Suriyeli, Finlandiya'ya da 11 Suriyelinin uçakla gönderimi yapılmıştır (<http://tr.euronews.com/>, 2016).

Son yıllarda artarak devam eden düzensiz göçü ortaya koyan verileri göz önüne alırsak göç edenlerin başında Afganların olması, AB ile Türkiye arasındaki imzalan geri Kabul Anlaşmalarına benzer nitelikteki ikili geri kabul anlaşmasının Türkiye ile Afganistan arasında yapılması yerinde olacaktır. Böylelikle Türkiye'ye yönelik Afgan düzensiz göçünün azaltılması mümkün kılınabilir.

Gönüllü Geri Dönüş

Geri dönüş, mülteci sorunlarına uygun çözümlerden biri olarak kabul edilir. Gönüllü veya zorla olabilir. Mülteciler gönüllü veya zorla menşe ülkelerine döndüklerinde, güvenlik ve güvenlik sorunlarının gözlemlenmesi daha az olasıdır. Zaten küresel gerginlik yaratmış olan ülke ve menşe ülke arasındaki iş birliğinin tartışmalı bir olgusudur (Auntu ve Prome, 2020:1).

Düzensiz göçmenlerin sınır dışı edilerek ülkeden çıkarılmaları düzensiz göçle mücadelede tek başına yeterli bir araç olmayıp beraberinde sınır dışı edilen düzensiz göçmenlerin ülkeye geri dönmelerinin engellenmelidir. Bunun için düzensiz göçmenlerin menşe ülkelerindeki durumlarının iyileştirilmesi için gerekli destek verilmeli, insan onuruna yakışır şekilde, uluslararası standartlarda ve gönüllülük esaslı Türkiye'den çıkışlarının sağlanması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda "Ulusal Destekli Gönüllü Geri Dönüş Mekanizmasının" temellerinin oluşturulması için "6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda" 24 Aralık 2019 tarihinde ek düzenlemeye gidilmiştir. Artık "Gönüllü Geri Dönüş Yönetmeliği"nde belirtilen destekler sağlanabilecektir (Göç İdaresi, 2022b).

İran-Türkiye sınırını geçen çoğu insan Afgan uyruklu olduğundan, özellikle Afganistan'a gönüllü geri dönüş programları artmıştır. Bu duruma, Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından yürütülen ve Avrupa Geri Dönüş Fonu ve Avusturya Federal İçişleri Bakanlığı tarafından finanse edilen Türkiye'nin Gönüllü Geri Dönüş ve Afganistan'a Geri Dönenlerin Yeniden Entegrasyonu için Yardımı da dahildir. Yakın zamanda Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) irtibat noktaları Afganistan ve Pakistan'a da atanmıştır. BMMYK tüm gönüllü geri dönüş prosedürlerinin yalnızca yaklaşık dörtte birini izleyebildiğinden, görüşülen kişilerin çoğu gönüllü ve zorunlu geri dönüşler arasında endişe duyulmaktadır (Augustová,2021:7-8).

Uluslararası İş birliği

Türkiye düzensiz göç ile mücadelede Birleşmiş Milletler Göç Kuruluşu, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Türkiye Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi ve çeşitli ulusal sivil toplum kuruluşları olmak üzere birçok ulusal ve uluslararası kurumla iş birliği içindedir. Türkiye, düzensiz göçü önlemeyi, düzensiz göçle mücadelede kalıcı çözümler bulmayı ve göç yönetimi alanında sürdürülebilir politikalar geliştirmeyi amaçlayan Budapeşte Süreci'nin başkanlığını üstlenmiştir. Bu süreçte İpek Yolu Bölgesi Çalışma Grubunun

kurulmasını sağlamış ve göç yolu üzerindeki kaynak, transit ve hedef ülkeleri bir araya getirmeyi sağlamıştır. Böylelikle düzensiz göçle mücadeleye verdiği önemi ortaya koymaktadır. Türkiye, “Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi” (ICMPD) tarafından yürütülen “Akdeniz Bölgesinde Transit Göç Diyalogu” girişimini de desteklemiştir. Ayrıca Türkiye 28 Mayıs 2012’de düzensiz göçü önlemek amacıyla FRONTEX (AB Sınır Güvenliği Birimi) ile Mutabakat Zaptını imzalamıştır (Göç İdaresi,2022b; Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Sınır güvenliği

Sınır güvenliği uygulaması, bir ülkenin sınırlarında oluşacak her türlü yasa dışı geçişin önlenmek adına kara, hava ve deniz sınırlarındaki her türlü aktif ve pasif tedbir uygulamalarından oluşmaktadır. Türkiye’de sınır güvenliği sağlanırken sınır kontrolü ile sınır gözetimi uygulamaları olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. “Sınır kontrolü kapsamında; sınırlardan giriş ve çıkışın yapıldığı hudut kapılarında eşya ve taşıtların kontrolü Ticaret Bakanlığı’na bağlı Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğüne, kişilerin pasaport ve vize gibi seyahat belgelerinin kontrolü İçişleri Bakanlığına bağlı Emniyet Genel Müdürlüğüne, sınır gözetimi kapsamında ise; hudut kapıları arasında kalan bölgelerdeki kara sınırlarının korunması ve güvenliği 3497 sayılı Kara Sınırlarının Korunması ve Güvenliği Hakkında Kanun kapsamında, Milli Savunma Bakanlığına bağlı Kara Kuvvetleri Komutanlığınca, deniz sınırlarının güvenliği ise İçişleri Bakanlığına bağlı Sahil Güvenlik Komutanlığınca sağlanmaktadır”. Bunlara ilaveten Sağlık, Tarım ve Orman ile Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı olmak üzere çoğu bakanlık ve kurumun sınır güvenliği alakalı farklı düzeylerde sorumluluğu da bulunmaktadır (Bostan ve Kuş Demiray, 2019:138).

Sınır duvar örülmesi, sınır güvenliği kapsamındaki tedbirlerden bir olarak karşımıza çıkmaktadır. Sınır duvarlarının başta düzensiz göç olmak üzere, terör, organize suçlar, uyuşturucu ve sınır kaçakçılığı gibi güvenliği tehdit eden bir durumda etkinliği konusunda iki taraflı görüş ayrılıkları vardır. Belirtilen tehditlerin önlenmesinde sınır duvarlarının etkinliğine yönelik yapılan tartışmalarda belirli konularda hem fikir sağlanırken düzensiz göç konusunda tam bir ayrışma oluşmaktadır. Bazıları duvarların düzensiz göç akınlarını etkin biçimde engellediğini savunurken bazıları ise belirtilen yöntemin yalnızca düzensiz göç akınlarının gecikmesine yol açtığını ve belirlen göç rotalarında değişikliğine neden olduğunu ileri sürmektedir. Dolayısıyla da sınır duvarlarının kullanışsız olduğu iddia edilmektedir. (Vernon ve Zimmermann, 2021: 47-50 aktaran Elçi, 2022).

Türkiye için yeni bir yaklaşım olan Sınır Güvenlik Duvarı Projesi de yukarıda belirtildiği gibi düzensiz göçü önlemede yeterli bir uygulama olarak görülmemektedir. Örneğin, Sirkeci (2017: 34), “duvar örme, dikenli tel germek” gibi uygulanan yöntemin pahalı bir yöntem olduğunu, belirtilen yöntem yerine uluslararası göçün şekillenmesinde etkileyici rolü olan kalkınma veya ekonomik açık, katılım veya demokrasi açığı ve kitle veya nüfus açığı olmak üzere üç açığın kapatılmasına yönelik politika uygulamalarının gerekliliğini vurgulamaktadır. Ayrıca sınır hattı ve örülen duvarın uzunluğundan kaynaklı duvar hattından tüneller aracılığıyla geçişin sağlanması riski oluşmaktadır. Yüksek rakım ve zorlu iklim şartlarının etkisi de düşüldüğünde duvar boyunca göçmen geçişinin önüne geçilmesi oldukça güçleşmektedir (Elçi, 2022: 328-329).

Türkiye’deki “Uydu Kent” Sistemi

Türkiye’de 62 tane Uydu Kent bulunmaktadır. Uydu kentlerin oluşturulma sebebi ise iltica talebinde bulunan sığınmacıların iltica başvurularının sonuçlanana kadar burada ikamet etmesini sağlamaktır. Ancak, İstanbul, Ankara ve İzmir uydu kentler kapsamındaki şehirler değildir. Uydu kentlerde yeni mültecileri kabulü için açık olan yerlerin tespiti ise İçişleri Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Fakat Suriye’den gelen mülteciler, Türkiye’ye varışlarının ardından istedikleri şehirlerde kayıt yaptırırken diğer ülkelerden gelen sığınmacılar ise belli bir kente yönlendirilmektedir. Aynı zamanda bu kişiler yerel makamlara düzenli olarak bildirimde bulunmak zorundadır ve özel bir izin olmadan yönlendirildikleri kentin dışına seyahat etmelerinin kısıtlanmaktadır. Diğer bir ifade ile Uydu Kentler’ de tutulmaktadır. Güler (2020) tarafından Uşak’ta yapılan saha çalışması, yukarıda belirtilen Uydu Kent Sistemini doğrular nitelikte bir çalışmadır. Uşak’ta yaşayan Afganlar üzerinde yapılan çalışmada, “. Uşak’ta yaşayan Afganlıların yerleşme sürecinde “uydu kentteki yoğunluk” kriteri etkili olduğu tespit edilmektedir. Uydu kentlerdeki uygulamadaki temel prensip geçici olması ve göçmenlerin ihtiyaçlarını kendileri karşılamasıdır. Mülteciler için uydu kentlerde yasal süreç bitene kadar ikamet etmek zorunluluğu vardır. Dolayısıyla mültecilerin yaşamlarına dair her türlü durumu bu zorunluluk üzerinde inşa etmektedirler. Göçmenler tarafından yasal zorunluluğun esnetebilme yolları aranmaktadır. Örneğin bir psikologla görüşme ayarlama şeklinde başka şehirlere gidebilmektedirler (Güler, 2020: 1472).

Türkiye’de Afganların Statüsü ve Afganlara Yönelik Düzenlemeler

Türkiye’de sığınma işlemleri, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) tarafından yapılmaktadır. Göç idaresinin taşra teşkilatlarındaki İl Göç İdaresi Müdürlüklerine uluslararası koruma başvurusu yapılarak başvuru sahipleri kayıt altına alınmaktadır. Kayıt altına alınanlara üzerinde bir yabancı kimlik numarası bulunan kimlik belgeleri düzenlenmektedir. Böylelikle bu belge ile Türkiye’deki hizmetlerden yararlanma hakkı doğmaktadır. Başvuru sahipleri sonrasında ise Ankara’daki GİGM tarafından mülakata alınarak uluslararası koruma başvuruları burada değerlendirilmektedir. 6548 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nu madde 78 uyarınca “Uluslararası koruma başvuruları, kayıt tarihinden itibaren en geç altı ay içinde Genel Müdürlükçe sonuçlandırılır. Kararın bu süre içerisinde verilememesi hâlinde başvuru sahibi bilgilendirilir. Genel Müdürlük bu yetkilerini valiliklere devredebilir” şeklindedir.

Türkiye 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin 31 Ocak 1967 tarihli Ek Protokolünü coğrafi çekince koyduğu için Avrupa ülkeleri dışında gelen yabancılar mülteci olarak kabul edilmemektedir. Avrupa dışından gelen sığınma başvurusunda bulunan yabancılar üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar şartlı mülteci statüsüne alınmaktadır. Dolayısıyla İran, Irak, Afganistan gibi Avrupa dışındaki ülkelere gelen ve iltica başvurusunda bulunan kişilere mülteci statüsü verilmemektedir. 6458 Sayılı Yabancı ve Uluslararası Koruma Kanunu ile belirtilen ülkelere gelenlere geçici olarak uluslararası koruma sağlanmaktadır ve Kanununun 61, 62, 63. Maddelerinde uluslararası koruma statüleri düzenlenmektedir:

Kanununun 61. maddesinde *mülteci* statüsü ise “Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin

dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir” şeklinde düzenlenmektedir.

Şartlı mülteci ise madde 62 de düzenlenmektedir ve “Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir” şeklindedir.

İkincil korumaya ise madde 63 yer verilmektedir ve “Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir” şeklindedir. Afgan göçmenlere ise belirtilen düzenlemeler doğrultusunda Kanununun 62. maddede tanımlanan şartlı mülteci ve 63. maddede tanımlanan ikincil koruma statüsü verilmektedir.

Türkiye, Suriye insani krizine ve devam eden çatışmalara yanıt olarak ve komşu bölgelerindeki güvensizlik nedeniyle, 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin coğrafi sınırlamasını desteklemeye devam etmektedir. Türkiye'nin bu şekilde uygulaması, topraklarında çok sayıda mültecinin kalıcı olarak ikamet etmesine izin vermemekte ve etkili uluslararası korumaya veya yerleşime erişimlerinin önünde engeller oluşturmaktadır. Sonucunda ise vatandaş olamayan “transit” göçmen kategorisi, sığınma sistemindekileri ve Afganistan, Irak ve Filistin gibi devam eden çatışma ve güvensizlik ülkelerinden gelenleri ve Türkiye’de uluslararası korumaya erişemeyen kişileri kapsayacak şekilde genişlemiştir (Kaytaç, 2020:13).

İnsan hakları açısından yukarıdaki düzenleme değerlendirildiğinde, Türkiye’de herhangi bir uzun vadeli koruma statüsüne başvurma hakkına sahip olmayan Afgan mülteciler için bu oldukça sorunlu bir düzenlemedir. Çünkü “şartlı koruma” verildiğinde yalnızca geçici olarak ülkede bulunmaktadırlar. Bu uygulamanın sonucu ise Türkiye'deki Afganların haklar elde etmede sorunlar oluşmasına ve kötü yaşam koşullarına sahip olmalarına neden olmaktadır.

Türkiye’de Afganların Yaşadığı Sorun Alanları

Türkiye’deki Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu uyarınca “şartlı mülteciler” ile başvuru sahiplerinin statülerine uygun kimlik belgeleri ile ilk ve orta öğretim hizmetlerinden yararlanabilmektedir. Ayrıca sağlık hizmetlerinden de ücretsiz şekilde yararlanma hakları vardır. Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik” ile düzenlenmiştir. Başvuru sahipleri ve şartlı mülteciler, Türkiye’de uluslararası koruma başvurusunda bulunduktan 6 ay sonra çalışma iznine de başvurabilmektedir. Mülteci ve ikincil statüye sahip kişiler ise statü aldıklarından itibaren bağımlı ve bağımsız olarak çalışabilmektedir. Mülteci ve ikincil statüye sahip kişilere verilen

kimlik belgesi aynı zamanda çalışma izni yerine geçmekte ve kimliklerinin üzerinde belirtilmektedir (Göç İdaresi, 2022c). Mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerinde çalışacak uluslararası koruma başvuru ve şartlı mülteci statü sahipleri çalışma izni almaktan muaf tutulmuştur (Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, 2016).

Göç idaresi istatistiklerine göre Türkiye'ye yasal yollarla giriş yapmayan göçmenler diğer bir ifade ile düzensiz göçmenlerin sayısı oldukça yüksektir ve başı Afgan uyruklu göçmenler çekmektedir. Düzensiz göçmenler sömürü ve istismara maruz kalmada başı çeken kırılgan gruplardır. Çünkü düzensiz göçmenler sınır dışı edilme korkusu yaşadıkları için buldukları ülkeye yasal yollarla giriş yapmadığından ötürü herhangi bir sömürü ya da haklarının suistimal edilmesi halinde yasal mercilere başvurmadan kaçınırlar. Dolayısıyla düzensiz göçmenlerin çok daha fazla korunmaya ihtiyacı olduğu anlayışıyla eğitim, sağlık, sosyal hizmet gibi temel hakların sağlanması gerektiği savunulmaktadır. Başka bir görüşe göre ise düzensiz göçmenlere belirtilen temel hakları sağlamazsan potansiyel düzensiz göçmenlerin göç etme isteklerini azaltacağını ve aynı zamanda işverenler için düzensiz göçmenleri cazip olmaktan çıkararak istismara dayalı çalışma ilişkilerinden uzaklaştırılması mümkün görülmektedir (Bartram, V. Poros ve Monforte, 2017, 312- 313).

Afganistan uyruklu yabancılardan kayıt altına alınmayanlar çalışma piyasasına katılmanın yolunu bularak sömürüye açık olabilmekteler hatta insan ticareti mağduru olma olasılığı yüksek iş gücü grubunu oluşturmaktadırlar. Türkiye'de Afganistan uyruklu yabancılardan uluslararası koruma başvuruları kayıt altına alınarak çalışma izni muafiyeti kapsamına alınması insan ticareti ile mücadelede oldukça önemli bir uygulama olabilir (Akaluş ve Uzan, 2020:112). Türkiye'de Afgan düzensiz göçmenlerin ülkede yaşadığı sorun alanlarını tespit etmek için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalar doğrultusunda statü alma problemi, barınma, sağlık hizmeti, geçim imkanları, çalışma koşulları ve ücretleri, sosyal hizmete erişim alanlarındaki yaşadıkları sorunlar ele alınarak incelenmektedir.

Statü Almada Yaşanan Sorun; Türkiye'ye gelen Afgan uyrukluların ülke içinde resmi başvurularında ve var olma mücadelelerinde karşılaştıkları sorunların başında iltica başvuruları sırasındaki statü alma konusunda yaşanan belirsizlik yer almaktadır (Güler, 2020). Nitekim Leghtas ve Thea (2018:7) 'nın yaptığı saha çalışmasında ülkeye yeni giriş yaparak gelen sığınma başvurusu yapan Afgan uyrukluların İl Göç İdare Müdürlüklerinde kayıt sürecinde ve kimlik edinme konusunda çok büyük zorluklarla karşılaştıklarını ortaya konulmaktadır. Türkiye'de yabancı uyrukluların sağlık ve eğitim bir takım temel haklardan ve hizmetlerden yararlanabilmelerinin ilk koşulu geçerli bir kimlik belgelerine sahip olmalarıdır. Kimlik edinirken evli bekar olma durumuna göre ayırım yaşandığı tespit edilmiştir. Özellikle Afgan uyruklu bekar erkeklerin, uluslararası koruma başvurusu yapmak için gittikleri İl Göç İdaresi Müdürlüklerinde kendilerine, bir yetkili ya da tercüman aracılığıyla, bundan sonra bekar olarak başvuru yapan erkeklerin kayıtlarının alınmayacağını belirttikleri ortaya konulmuştur (Leghtas ve Thea, 2018:9).

Barınma; Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu madde 95'e göre "Başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişinin, barınma ihtiyaçlarını kendisinin karşılaması esastır. Genel Müdürlük, başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişinin barınma, iye, sağlık, sosyal ve diğer ihtiyaçlarının karşılanacağı kabul ve barınma merkezleri kurabilir" şeklinde barınmaya yönelik düzenleme yapılmıştır. Ancak Leghtas ve Sullivan (2017:8)

tarafından yapılan saha gözleminde Türkiye'de 2017 yılındaki rakamlara göre 2,8 milyon Suriyeliler ile diğer uyruklardan bulunan mülteci ve sığınmacılardan yalnızca yüzde 10'u devlet tarafından oluşturulan kamplarda kalabildiği tespit edilmiştir. Belirtilen rakam oldukça düşük olup mülteci ve sığınmacıların büyük çoğunluğu ülkenin farklı bölgelerindeki şehirlerde yaşamakta ve barınmaya yönelik ihtiyaçlarını kendileri karşılamaktadır. Uydu kentlere yönlendirilen yabancı uyrukluların ise herhangi bir desteği ya tanıdığı yok ise bu sığınmacıların günlerce ve hatta yeri geldiğinde haftalarca parkta yatmak zorunda kaldığı ortaya konulmuştur. Ayrıca Kuschminder (2017:569-571) Afganlarla yaptığı çalışmada, birçok Afgan katılımcının, uydu kentleri İstanbul gibi daha büyük merkezlerde yaşamak için terk ettiğini ancak bu uydu kentlerde de yaşayan Afganların yeniden teyit/kayıt için iki haftada bir veya her ay polise haber vermek zorunda olmalarından ötürü düzenli işlemleri için uydu kente geri döndüklerini ortaya koymaktadır.

Uydu kentlerdeki sığınmacıların karşı karşıya kaldığı önemli zorluklardan biri ise ikamet ettikleri kentte geçim kaynaklarına erişimde imkanlarının ya hiç olmaması ya da çok sınırlı olmasıdır. Dolayısıyla sığınmacıların çoğu yönlendirildikleri uydu kentten başka bir kentte göç ederek göç ettikleri kentte işgücü piyasasında enformel şekilde çalışmaktalar ve sonucunda sömürüye daha açık bir hale gelmektedirler (Leghtas ve Sullivan, 2017:7). Sığınmacılardan ev bulabilenler ise çoğunlukla kalabalık ortamda ve sağlıksız koşullarda yaşamaktadırlar. Sığınmacıların buldukları evin kirasını ödeyebilmek için sonu gelmeyen bir mücadele vermek zorunda oldukları tespit edilmiştir (Leghtas ve Sullivan, 2017:9).

Çalışma Koşulları ve Ücretler; Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu madde 89'da iş piyasasına erişimle ilgili düzenlemeler yer almaktadır. Düzenlemelere göre “Başvuru sahibi veya şartlı mülteci, uluslararası koruma başvurusu tarihinden altı ay sonra çalışma izni almak için başvurabilir ve başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin çalışmasına ilişkin usul ve esaslar, Bakanlığın görüşü alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından belirlenir” şeklindedir (6458 Sayılı Kanun, Madde 89). Ayrıca işyerinde her bir yabancı çalışan için beş Türk vatandaşının istihdam edilmesi zorunluluğu vardır (ÇSGB, 2022). Belirtilen durumlardan ötürü çalışma izni başvurusu yapmayı bekleyen yabancıları enformel sektöre yönelmektedir. Nitekim Leghtas ve Sullivan (2017:12) yaptıkları saha çalışmasına katılan Türkiye'deki yabancı uyrukluların tamamının zorlu şartlarda ve enformel sektörde ya çalışmış ya da çalışmaya devam ettiklerini ortaya koymaktadır. Fazla mesai yaptıkları ve çoğunlukla Türk vatandaşlarından daha düşük ücretler aldıklarını tespit etmiştir. Bazı yabancıların ise ücretlerin ödenmediği ortaya konulmaktadır. Afgan sığınmacıların çoğu inşaat, tarım ve hayvancılığa yönelik özellikle çobanlık, fabrikalarda ve tekstil atölyelerde yevmiyeli işlerde çalışmaktadırlar (Buz vd., 2020). Uygulamada bir diğer sorun alanı olarak ise işverenlerin Afgan sığınmacıları yasal olarak çalıştırma konusunda istekli davranmadıkları ortaya konmuştur. Nitekim Güler (2020:1477) tarafından Uşaktaki Afgan göçmenlere yönelik yapılan saha çalışmasında, belirtilen göçmen grubunun yasal çalışma izinlerini almadaki prosedürü işverenlerce fazla yük yüklediği gerekçesi ile kaçak şekilde çalıştırıldığı ortaya konmaktadır. Küçük ölçekli ve konfeksiyon gibi sürekli ve düzenli olmayan işlerde diğer bir ifade ile merdiven altı işlerde istihdam edildiği tespit edilmektedir. Yasal olarak kontrolleri uzak mekânların tercih edilen “işçileri” niteliğindedirler. Göçmenler, Uşak Şehri'nin en kırılgan grubunu oluşturmaktadır. Saha çalışmasında ayrıca göçmenler içinde Afganlıların çoğunluğunun kırsal bölgeden gelmesi ve vasıfsız olmasından dolayı inşaat ve konfeksiyon alanında nitelsiz işlerde çalıştığı ortaya konulmaktadır. Hatta Uşak merkezde, hiçbir nitelik

gerektirmeyen bir iş olan “kâğıt toplama işinin yeni aktörleri” nin Afganlar olduğu belirtilmektedir (Güler, 2020:1477).

Türkiye’de 17.03.2016 tarihinde “İnsan Ticareti ile Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir. Yönetmelikte, “insan ticareti suçundan mağdur olduğunu beyan eden veya bu durumdan haberi olanlar tarafından yazılı, sözlü veya elektronik olarak YİMER 157 (Yabancılar İletişim Merkezi-157 İnsan Ticareti Mağdurları Acil Yardım Hattı) acil yardım ve ihbar hattına, Cumhuriyet Başsavcılıklarına veya kolluk birimlerine ihbar edilmesi” düzenlenmektedir(Alakuş ve Uzan (2020:104-105)’in tespitine göre ise YİMER 157 personeline düzensiz göçmenlerin çağrılarında belirtilen göçmen grubunun sağlıksız ve zor koşullarda çalıştığını ve çalışma izni olmadıkları için işverenler tarafından sömürüldüklerini beyan ettiklerini söylemişlerdir (Alakuş ve Uzan, 2020:104-105).

Ankara İl’indeki Afgan göçmenler üzerine yapılan bir diğer çalışmada ise, çalışma izinleri ve herhangi bir sosyal güvenlik hakkı olmayan Afganların zaman zaman çalıştıkları yerlerden maaşlarını almadaki sıkıntılar ve herhangi bir iş kazası veya hastalık geçirme halinde kayıt dışılıktan ötürü tedavi almada karşılaştıkları sorunlar ve sonucunda yaşanan dramatik olaylar ortaya konulmaktadır (Yeler 2021:437).

Geyik Yıldırım (2018) tarafından yapılan çalışmada ise Kars İli merkezinde ikamet eden Afganlar ele alınmaktadır. Çalışmanın temel çıkış noktası ise bu bölgede yaşayan Afganların var olan koşulları sorun alanları ve ihtiyaçlarının tespit edilmesidir. Saha bulguları sonucunda görüşmeye katılanlarının çoğunluğunun göç yolculuğuna çıkış sebebi yoksul yaşam koşullarına gidermeye yönelik çözümleri aramak olduğu ancak yolculukları sonucunda hedef ülkede de benzer şekilde ve yeniden yoksullukla karşılaştıkları, yolculuklarının sonucunda değişimin sadece yoksulluğun yaşandığı coğrafyanın değiştiği ortaya konulmuştur (Geyik Yıldırım, 2018:128).

Sağlık ve Sosyal Hizmetlere Erişimde Yaşanan Sorunlar:

Türkiye’de genel sağlık sigortası uygulamasını ele alınırken 5510 sayılı Kanununun 60. Maddesindeki genel sağlık sigortası kapsamına dahil olanlar kişiler arasında uluslararası koruma başvurusu veya statü sahibi ve vatansız kişiler şeklinde düzenleme yer almaktadır. 2008 yılında yürürlüğe giren 5510 sayılı kanunla sağlık sigortası kapsamına alınmışlardır. Uluslararası koruma kapsamına ise, 6458 sayılı kanunda mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statüsü elde etmiş kişiler girmektedir.

6458 Sayılı YUKK madde 89’da yardım ve hizmetlere yönelik erişim düzenlenmektedir: “Başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden ihtiyaç sahibi olanların, sosyal yardım ve hizmetlere erişimleri sağlanabilir. Başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden; Herhangi bir sağlık güvencesi olmayan ve ödeme gücü bulunmayanlar uluslararası koruma başvuru kaydından itibaren bir yıl süre ile 31/5/2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu hükümlerine tabidir. Özel ihtiyaç sahipleri ve Bakanlıkça sigorta kaydının devamı uygun görülenler için bir yıl süre sınırı aranmaz. Genel sağlık sigortasından faydalanacak kişilerin primlerinin ödenmesi için Genel Müdürlük bütçesine ödenek konulur” şeklinde yer almaktadır (6458 Sayılı Kanun Madde 89).

Uygulama da ise Türkiye’de uluslararası koruma başvuru sahipleri ve “şartlı mülteci statüsü” sahipleri, sosyal hizmetlere ve sosyal yardım imkânı olsa da kimlik belgesi olmayan Afgan göçmenler bu hizmetlere erişim konusunda sorunlar yaşamaktadır. Kimlik belgesi olmayan

Afgan göçmenler, sınır dışı edilme korkusuyla kamu kurumlarıyla iletişimden kaçmaktadırlar. Ayrıca sivil toplum kuruluşları tarafından sunulan hizmetlerdeki koordinasyonsuzluk ve yetersiz düzenlemelerden dolayı sığınmacı ve göçmenlerin bu hizmetlerinden yeteri kadar faydalanmasında engeller olduğu savunulmaktadır (Buz vd.,2020). Ayrıca Türkiye’de mülteci ve sığınmacılara yönelik sağlık sigortasından yararlanmadaki yasal düzenlemelerdeki farklılıklardan ötürü sağlıktan yararlanma da eşitsizlik olabilmektedir. Statü belirleme zorluklarından dolayı kapsama alınan bu gruplar, sağlık kapsamı dışına itilebilmektedir (Çallı, 2016).

Türkiye’de, 6458 sayılı Kanun’da yapılan düzenlemeye göre devlet tarafından sunulan sağlık hizmetleri diğer sağlanan hizmetlere göre iyi olsa da mülteci ve sığınmacıların yaşadıkları çalışma koşullarına yönelik ve ekonomik güçlükler ve yetersiz ve kötü barınma koşullarından dolayı bu hizmet yetersiz kalabilmektedir. Leghtas ve Sullivan (2017:11) yaptığı saha araştırmasına katılan görüşmecilerden bazıları Türkiye’deki aldıkları tedavinin iyi olduğunu belirtse de büyük çoğunluğu ekonomik gücünün olmadığı için Türkiye’deki hastanelerde ödemek zorunda oldukları belli bir oranın tedaviye erişimi engellediğini belirtmektedir. Kötü barınma koşulları, soğuk ve rutubetli ortamlara maruz kaldıkları için ortaya çıkan hastalıkların tedavisini zorlaştırdığı tespit edilmiştir (Leghtas ve Sullivan, 2017:11). Ayrıca, Afgan sığınmacı ve göçmenlerin sağlık hizmetlerinden yararlanırken en büyük engel sağlık personeliyle iletişim kurmalarındaki dil engelidir. Farsça, Dari veya Peştuca konuşabilen çevirmenlerin bulunmasındaki güçlük sağlıktan yararlanmalarını sınırlandırmaktadır. Afgan sığınmacı ve göçmenler için dil engelini çözmeye yönelik SGDD-ASAM ve Türk Kızılay’ı gibi sivil toplum kuruluşları destek verse de çoğunlukla yeterli olmamaktadır (Buz vd., 2020).

Yeler (2021) tarafından yapılan saha çalışmasında, Afgan göçmelerin sağlıktan yararlanamama nedenlerini benzer şekilde tespit etmiştir. Afganlar, yasal yollarla giriş yapmadıkları için herhangi bir hastalık durumunda hastaneye gidip muayene olmalarındaki en temel şart olan bir kimliklerinin olmadığını tespit etmiştir. “Herhangi bir hastalık halinde, ya tanıdıkları bir eczaneden para karşılığı ilaç almaktalar ya da 112’yi arayıp ‘hastamız var’ diyerek ambulans çağırırmaktalar ve sonrasını da ambulans görevlilerinin insafına bıraktıklarını “ortaya koymuştur. Kaynak işinde çalışırken ağır bir iş kazası geçiren ve beş ay süreyle hastanede tedavi olmak zorunda kalan bir Afgan’ın hikayesine çalışmasında yer veren Yeler, kaynak işinde çalışırken elektrik çarpan kişinin hastane masraflarını ödeyecek imkânım olmadığı için Birleşmiş Milletler yetkililerinin kişiye belge düzenlediklerini ve tedavi masraflarını karşıladıklarını” örneğinin dikkat çekici bir örnek olduğu vurgulamaktadır (Yeler, 2021:436).

Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye’de yakalanan düzensiz göçmen sayısı giderek artmaktadır. Göç İdaresi güncel istatistikleri incelendiğinde tespit edilen düzensiz göçmenler içerisinde Afganistan uyruklarının çoğunlukta olduğu görülmektedir. Afganların öncelikli tercihlerinden birinin Türkiye olmasındaki nedenler arasında, Türkiye’deki ekonomik ve sosyal şartların Afganistan’a göre iyi olması, önceleri Batılı ülkelere geçişi kolaylaştıracak transit ülke olarak gördükleri Türkiye’yi artık hedef ülke olarak görmekteyiz.

Afganistan’ın gerek coğrafi yapısı gerekse siyasi ve ekonomik yapısından kaynaklı nüfusunun yarısından fazlası yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. İklim değişikliğinden kaynaklı kuraklık ve kıtlıkla birlikte siyasi ve ekonomik kriz ülkeden kitlesel göçlere neden olmaktadır. Özellikle son dönemde Kabil hükümetinin düşmesi ile en çok Afgan göçmenine ev sahipliği

yapan İran ve Pakistan artık Afgan göçüne sıcak bakmamakta dolayısıyla Afgan göçmenlerin yeni göç hedef ülkesi Türkiye olmaktadır. Ancak tıpkı Avrupa gibi olası kitlesel Afgan göçüne karşı Türkiye sınırlarındaki güvenlik önlemlerini artırmaya başlamıştır. Düzensiz göçle mücadele kapsamında uygulamalarında geri kabul anlaşmaları, gönüllü geri dönüş uygulaması sınır güvenliği, uluslararası iş birliği, uydu kent sistemi ön plana çıkmaktadır. Geri Kabul anlaşmaları ise Avrupa Birliği ile yapılmıştır. Bu kapsamda Avrupa Birliği geliştirdiği bu uygulama ile düzensiz göçü kendi sınırları dışında çözmek istemektedir. Ekşi (2021)'e göre "Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi göç deposu olarak kullanma politikası, kamuoyunun tepkisinden korkulmasına rağmen sessizce kabul edilmekte ve yürütülmektedir. Üstelik bu fedakârlığın Avrupa Birliği nezdinde hiçbir karşılığı da bulunmamaktadır." Özellikle Afgan göçünün ardından Türkiye'nin göç politikası iflas ettiğini savunmaktadır. Yasa dışı göçün odağında olan Türkiye'nin sınır dışı edilmesine karar verdiği yabancıları gönderecek ülke olmadığını, geri gönderme merkezleri kapasitelerinin artık yetersiz olmasından ötürü kamu güvenliği açısından oldukça riskli yabancılar bile serbest bırakıldığını belirtmektedir. Türkiye'nin sınırlarını göç ve ilticaya kapatılması, yasa dışı girişlere karşı her türlü önlemin alınmasını, Türkiye'de bulunan yabancıların Türk hukukuna uyması zorunluluğunu, önerilen mali yardım ne olursa olsun Türkiye'nin hiçbir şekilde AB'nin göç deposu olmayacağını dünyaya duyurması gerektiğini savunmaktadır (Ekşi, 2021).

Türkiye eğer artan düzensiz Afgan göçmenleri sayısını düşürmek istiyorsa tıpkı AB gibi İran ve Afganistan'la geri kabul anlaşması imzalanmalıdır. Sınır güvenli adı altında yapılan tel örgü çevirmelerin ise Türkiye için kalıcı bir çözüm olmadığı aşikardır. Türkiye sadece Afgan düzensiz göçünü önlemeye yönelik tedbirlere odaklanmak yerine aynı zamanda kabul edilen ve bir şekilde düzenli ya da düzensiz giren Afgan göçmenlerin toplumsal uyumuna yönelik çalışmaları arttırmalıdır. Gerek statü belirlenmesinde gerekse çalışma hayatında, sağlıkta, sosyal hizmete erişimde yaşanan sorun alanlarını gidermeye yönelik çalışmalara odaklanmalıdır.

Kaynakça

- Alakuş E Ve Uzan, Y. (2020). "İnsan Ticaretine Konu Olma Potansiyeli Bakımından Türkiye'nin Afgan Düzensiz Göçmen Gerçeği, Göç Araştırmaları" Dergisi/ Cilt/Volume: 6 Sayı/No: 1 Ocak-Haziran /January-June 2020, S.92-117.
- Albrecht, C., Rude, B. and Stitteneder, T. (2021). "Afghanistan's Free Fall – Return of The Taliban and Flight As A Last Resort," Cesifo Forum 6 / 2021 November Volume 22, P.47-56.
- Augustová, K. (2021). "Impacts Of Eu-Turkey Cooperation on Migration Along The Iran-Turkey Border" IPC–MERCATOR POLICY BRIEF May.
- Auntu, S, K and Prome,A.T.(2020). "Repatriation as a Solution of Afghan Refugee Crisis," A Critical Overview European Journal of Business and Management Research Vol. 5, No. 6, December 2020,1-4.
- Bartram, D., V. Poros, M. ve Monforte P. (2017). Göç Meselesinde Temel Kavramlar. Çev. İtrir Atabeyoğlu Tuncay. Ankara: Hece Yayınları
- BBC (2021), "Afghanistan: How Many Refugees Are There and Where Will They Go?," 31 August, <https://www.Bbc.Com/News/World-Asia-58283177>. E.T.20.07.2022.
- Bostan H ve Kuş Demiray, D. (2019). "Türkiye'de Düzensiz Göçle Mücadelede Yeni Bir Yaklaşım: Sınır Güvenlik Duvarı," Türk İdare Dergisi / Yıl: 91 • Haziran 2019 • Sayı: 488,125-170.
- Buz, S., Memişoğlu, F., Dönmez, H. ve Verduijn S. (2020). Destination unknown: Afghans on the move in Turkey - MMC Middle East research report, June 2020. Mixed Migration Centre. <http://www.mixedmigration.org/resource/destination-unknown-afghans-on-the-move-in-turkey> E.T.20.07.2022.

- Cankara, Y. ve Çerez, O. (2020). "Tarihsel Süreç İçerisinde Afganistan'ın Göç Sorunu ve Türkiye'ye Yansımaları," *Türk Dünyası Araştırmaları* Cilt 124, Sayı 245 S.447-460.
- Canpolat, H. (2015). "Küresel Göç Ve Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi," *İdarecinin Sesi Dergisi*, Eylül, Ekim, s.34-46.
- Çakran Ş. ve Eren V. (2017). "Mülteci Politikası: Avrupa Birliği Ve Türkiye Karşılaştırması," *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*Yıl/Year: 2017 Cilt/Volume: 14 Sayı/Issue: 39, s. 1-30.
- Çallı, M. (2016). Türkiye'de Mültecilerin Ve Sığınmacıların Sağlık Hakkı. *İş Ve Hayat*, 2(3), 131-154.
- ÇSGB, (2022). "Çalışma İzni Değerlendirme Kriterleri," <https://www.csgb.gov.tr/uisgm/calisma-izni/calisma-izni-degerlendirme-kriterleri/#:~:text=%C3%87a%C4%B1%C5%9Fma%20izni%20talep%20edilen%20i%C5%9Fy erinde,son%20alt%C4%B1%20ay%C4%B1%20i%C3%A7in%20aran%C4%B1r. E.T.01.08.2022>
- Dashti, Z. (2021). "ABD'nin Afganistan'dan Çekilmesi ile Taliban'ın Yeniden İktidara Gelmesi." *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 5 (2), 195-212.
- Dış İşleri Bakanlığı, (2022). "Türkiye'de Düzensiz Göç" https://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-duzensiz-goc.tr.mfa.E.T.01.08.2022.
- Elçi, İ. H. (2022). "Türkiye'nin Entegre Sınır Yönetim Modeli Kapsamında İran Sınırına İnşa Ettiği Modüler Beton Duvarın Düzensiz Göçe Etkisi." *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(21), 317-332.
- Ekşi, N (2021). "Türkiye'yi Uçuruma Doğru Götüren Göç Politikası" *İktisat ve Toplum Dergisi*, Sayı: 132 13-23.
- Geyik Yıldırım, S. (2018). "Göç ve Afganlar: "İstikrarlı Mülteciler," *Göç Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4 Sayı: 2 Temmuz - Aralık 2018 • ss. 128 – 159.
- Göç İdaresi, (2022a). "Düzensiz Göç İstatistikleri" <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler.E.t.15.04.2022>
- Göç İdaresi, (2022b). "Türkiye'nin Düzensiz Göçle Mücadelesi," <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi,E.T.15.04.2022>
- Göç İdaresi, (2022c). "Hak ve Yükümlülükler" <https://www.goc.gov.tr/hak-ve-yukumlulukler,E.T.01.08.2022>
- Göç Terimleri Sözlüğü. (2009). Ankara: Uluslararası Göç Örgütü Yayını.
- Güler, H. (2020). "Afganlı Göçmenlerin Göç Süreçleri ve İşçilik Deneyimleri: Uşak İli Örneği." *Çalışma ve Toplum*, 3, 1461-1482.
- İçduygu, A. ve Aksel, D.B. (2012), "Türkiye'de Düzensiz Göç," Ankara: Uluslararası Göç Örgütü Türkiye.
- Kaytaz, E. S. (2016). "Afghan Journeys to Turkey: Narratives of Immobility." *Travel and Transformation Geopolitics* 21(2): 284–302. <https://doi:10.1080/14650045.2016.1151874>
- Kaytaz, E.S. (2020): "Held at the gates of Europe: barriers to abolishing immigration detention in Turkey," *Citizenship Studies*, DOI: 10.1080/13621025.2020.1859192, s.1-21.
- Kuschminder, K. (2017). "Afghan Refugee Journeys: Onwards Migration Decision-Making in Greeceand Turkey," *Jornal of Refugee Studies* Vol. 31, No. 4, 2017 s.566-587.
- Legtas, I, Sullivan, D. (2017). "Tanrı'dan başka Kimsemiz Yok?: Türkiye'deki Suriyeli Olmayan Mülteciler için Kalkıcı Çözümlerin Bulunmaması." *Refugees Internationa*.
- Legtas, I ve Thea, J. (2018). "Burada Var Olamazsın:" Türkiye'de Kayıt Altına Alınmayan Afgan Mülteciler Korunma Hakkından Mahrum Kalıyor. *Refugees International*.
- Obayd A. J Ve - Karataş A. (2021). "Afganistan'da Göç Hareketliliğinin Neden Ve Sonuçları" *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* Volume: 50, Summer-2021, p. (75-91) ISSN: 1308-6200 DOI Number: <https://doi.org/10.17498/kdeniz.896472>, s.75-91.
- Özgün, C. (2021). "Afgan Göçmen Profili Üzerine Bir Araştırma: Trabzon Örneği," *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 7/12, ss.1-17. DOI: 10.31765/karen.889071
- Sirkeci, İ. (2017). "Bir güvensizlik ülkesi olarak Türkiye'nin mültecileri, Suriyeliler ve Türk mülteciler." *Göç Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, 21-40

- UNHCR, (2022) “Afghanistan Refugee Crisis Explained” <https://www.unrefugees.org/news/afghanistan-refugee-crisis-explained/> E.T.01.08.2022.
- Yeler, A. (2021). “Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara’da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler,” İMGELEM, 5 (9): 419-445.

EXTENDED ABSTRACT IN ENGLISH

Afghan Migration to Turkey and Applied Policies

Afghanistan has always been a country of immigration throughout history. Especially since 1979, the Afghan refugee crisis is the world's second largest refugee crisis, which has been called the “prolonged refugee situation”. Afghanistan does not have a stable economic, social, demographic and political structure. Due to Afghanistan's unique structure, it is the country of emigration and migrations can be regular and irregular. Afghans have been negatively impacted by more than 40 years of conflict, natural disasters, chronic poverty, food insecurity, the COVID-19 pandemic and most recently a shift in government officials. The events that led to the Taliban's capture of Kabul in August 2021 increased instability and violence in Afghanistan. As a result, more people suffered and were displaced. Especially since the revival of the Taliban Government in the recent period, land and air routes have been closed due to the concern that Afghanistan migration will increase worldwide. While Iran and Pakistan are the target countries that Afghanistan immigrants choose as a priority, Turkey has become a target country in the last period. Therefore, in this study, based on the literature review, Turkey's policies towards Afghan irregular migration, the legal status of Afghans in Turkish legislation and the problem areas arising from the legislation and other policy arrangements are examined.

Due to Turkey's location between the continents of Asia, Europe and Africa, it functions as a bridge between east and west. Therefore, it is the transit country of irregular migrants in transit to other countries. In Turkey's fight against irregular migration, apart from readmission agreements, voluntary return, border security, international cooperation, and satellite city system come to the fore. However, Afghanistan is not among the countries with which Turkey has signed a Readmission Agreement. If Turkey wants to reduce the increasing number of irregular Afghan migrants, a readmission agreement should be signed with Iran and Afghanistan, just like the EU. It is obvious that wire fences made under the name of border security are not a permanent solution for Turk.

Foreigners coming from outside the European countries are not accepted as refugees, since Turkey put the 1951 Geneva Convention on the Legal Status of Refugees and its Additional Protocol of 31 January 1967 on the Legal Status of Refugees to its geographical reservation. Foreigners who apply for asylum from outside Europe are taken into conditional refugee status until they are resettled in a third country. Therefore, refugees from non-European countries such as Iran, Iraq and Afghanistan and who apply for asylum are not granted refugee status. Other nationalities, including Afghans, should apply for 'conditional refugee' status in Turkey. Migrants who receive subsidiary protection or conditional refugee status may not be naturalized in Turkey in the long run, meaning that the protection is always temporary. Afghans in Turkey are experiencing various problems in the country. They are forced to live in satellite cities applied in the fight against irregular migration, lack of housing aid, turn to informal work due to irregular migration, and work for exploitation and low wages.

Access to health rights is at a good level compared to access to other rights, and they experience health problems from language disabilities.

As a result, Turkey should not only focus on measures to prevent Afghan irregular migration, but also increase efforts for the social cohesion of Afghan immigrants who are accepted and enter somehow regularly or irregularly. It should carry out studies aimed at eliminating the problem areas experienced both in determining the status and in working life, health and access to social services. It is also revealed that it would be appropriate to sign a readmission agreement between Turkey and Afghanistan in the fight against irregular migration.

